

De opgegraven muur in de Gijzelaarsstraat is een fragment van het Alva-bastion — © Stad Antwerpen

Archeologen leggen donkerste periode in Antwerpse geschiedenis bloot door vondst zestiende-eeuwse muur van Citadel

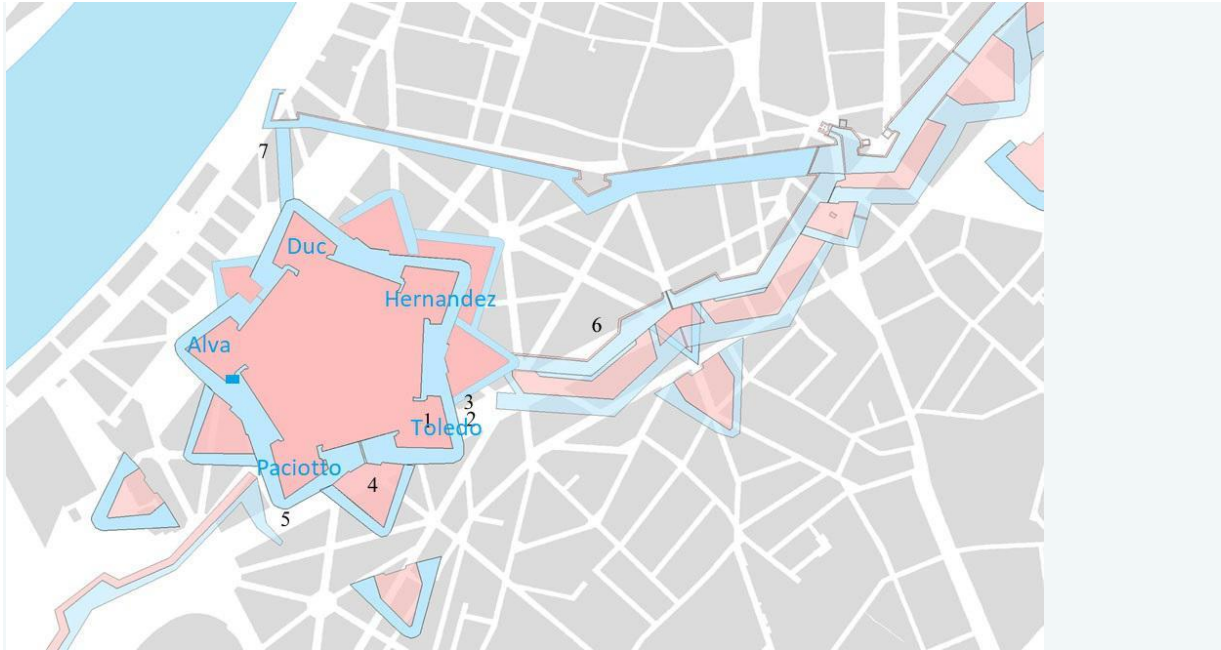
ANTWERPEN -

Op het Antwerpse Zuid werd bij funderingswerken op een privaat perceel een fragment gevonden van het Alva-bastion dat deel uitmaakt van de citadel, in de 16de eeuw gebouwd door de Spaanse Hertog van Alva. Vincent Deckers, directeur van de firma Konhef en eigenaar van het pand, wil de vondst bewaren en een museale functie geven. "Mijn hart klopt voor een belangrijk stuk stadsgeschiedenis dat door vele Antwerpenaren vergeten is."

Vandaag om 04:00

Mocht men de plattegrond van de Citadel of het Zuidkasteel zoals de vesting ook genoemd wordt op het huidige stratenplan van Antwerpen leggen, dan was het gebied tussen de Kronenburgstraat, de gedempte Zuiderdokken, het nieuwe Justitiepaleis en de Amerikalei tot de laatste steen bedekt. Het perceel waar in maart 2020 een fragment van het Alva-bastion is ontdekt, ligt in de Gijzelaarsstraat. "Om precies te zijn: het is de linkerflank van het bastion nabij de hoek naar de voorzijde", verduidelijkt Vincent Deckers van firma Konef. "Bij de opgraving was de muur tien meter lang. Enkele delen van de muur waren erg beschadigd. Volgens de archeologische dienst van de stad is dit het grootste fragment van de façade dat al is

blootgelegd. De restauratie is uitgevoerd op zeven meter, zodat het paste in de plannen van onze kantoren die op dit perceel in aanbouw zijn. We wisten wel dat er in deze buurt resten van de citadel verborgen zaten, maar wat de archeologen echt verrast heeft is dat het fragment nog in zo'n goede staat is. Ik kon het niet over mijn hart krijgen om het te laten afbreken, want zoiets kom je maar één keer in je leven tegen."

Projectie van de citadel op de huidige stadsplattegrond met linksboven het Alva-bastion. — © Stad Antwerpen

Spiegel van een stadsverleden

Wanneer je tegen een muur van 450 jaar oud aanleunt, begint de verbeelding te spreken. Hoe zag Antwerpen eruit toen in 1567 de Hertog van Alva op het toneel verscheen? Waarom moest hij zo nodig een citadel hebben? Antwerpen had toch al zijn Spaanse omwalling, gebouwd naar de plannen van de Italiaanse Donato di Boni en in heel Europa aanzien als de perfecte stadsverdediging.

De blauwe steen geeft de waterlijn van de grachten rondom de citadel aan. — © Patrick De Roo

We gingen te rade bij Piet Lombaerde, doctor in stedenbouw en ruimtelijke ordening en gastprofessor aan Universiteit Antwerpen. Of zijn hart ook klopt voor de citadel? "Niet echt, ze is als dwangburcht gebouwd in één van de donkerste periodes van Antwerpen", zegt Piet Lombaerde. "Intra-muros diende ze als uitvalsbasis om opstanden in de stad te onderdrukken. Extra-muros was het een plek waar men zich kon terugtrekken om nieuwe operaties te organiseren. De repressie was al volop bezig en de hertog van Alva verplichtte de rijke Antwerpenaren om de bouw van de citadel mee te financieren. Wie niet betaalde, werd opgesloten. In diezelfde periode had Willem van Oranje hier ook al een voet aan de grond, als voorbode van het calvinistisch bewind. Er bestaat een verhaal over Jean Le Somme, controleur van de citadel die voor het proviand instond, maar ook een spion was voor Oranje. De hertog heeft hem in Brussel een jaar laten folteren en na zijn bekentenis alsnog in Antwerpen gevierendeeld. Zijn hoofd en vier lichaamsdelen liet hij op stokken bovenop de vijf bastions zetten: zie wat er met u gebeurt als gij ons verraadt! Dàt was de sfeer in Antwerpen. Amper tien jaar later was er de Spaanse Furie, waarbij soldaten door de poorten van de citadel plunderend de stad introkken omdat hun loon niet werd betaald. Toen de Spanjaarden vertrokken, begon men meteen met de afbraak

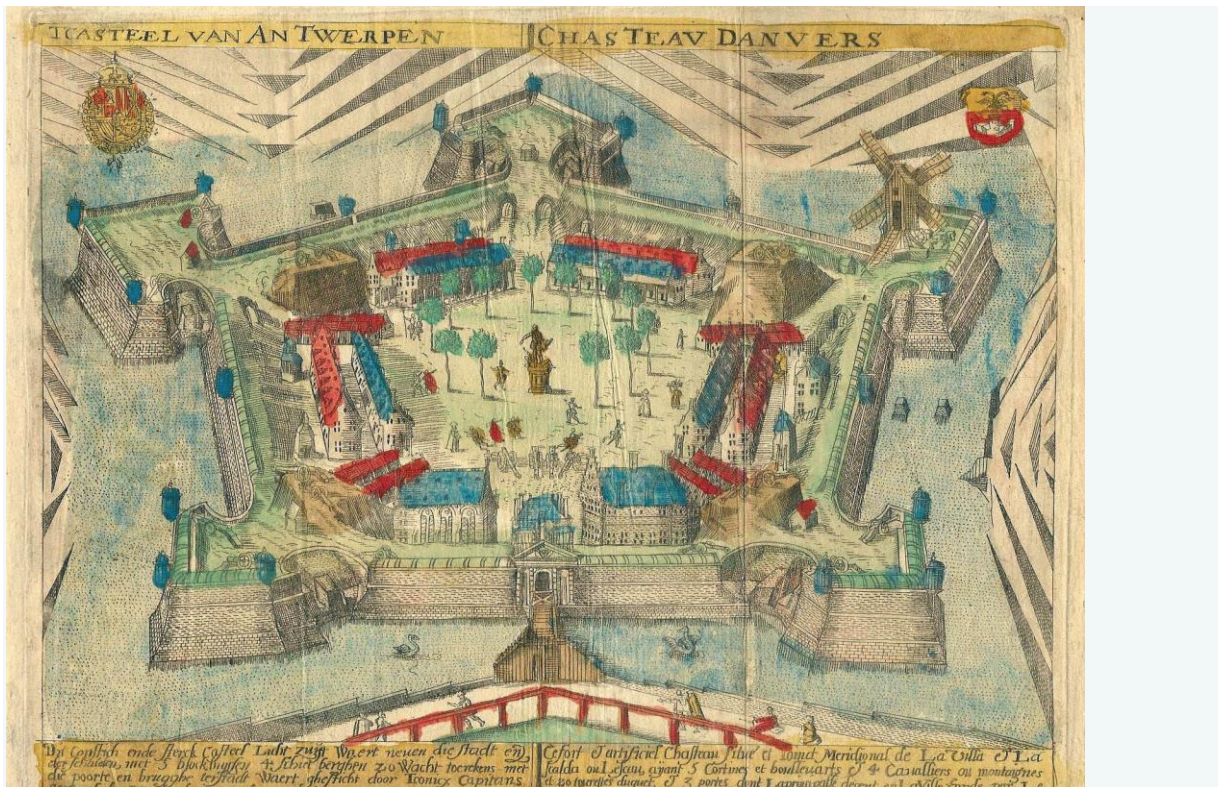
van de binnenkant van de citadel en het standbeeld van de gehate hertog werd vakkundig gesloopt. Wat overbleef werd een deel van de Spaanse omwalling, de esplanade en het binnenplein werd gedemilitariseerd en het gouverneurshuis vergroot tot een paleis. Als Alexander Farnese, hertog van Parma, in 1585 de stad inneemt na de Val van Antwerpen, herstelt hij de citadel weer in haar oorspronkelijke staat."

Vincent Deckers, eigenaar van het pand en Piet Lombaerde, gespecialiseerd in de geschiedenis van de citadel en gastprofessor aan Universiteit Antwerpen. — © Patrick De Roo

Oorlog en vermaak

In de daaropvolgende eeuwen werd de citadel tot drie keer toe belegerd. "Voor het eerst tijdens de Oostenrijkse successieoorlog in 1746", vertelt Piet Lombaerde. "Daarna volgde een periode van relatieve vrede en kreeg de citadel een nieuwe invulling. Binnen de muren kwam een centrum van cultuur en ontspanning, met cabarets, een brouwerij en hospitalen. De gouverneurs die er woonden, bezaten een indrukwekkende verzameling kunst van onze Vlaamse Meesters. De Sint-Philippus-parochiekerk stond open voor de omwonenden. De Franse revolutie in 1792 en de inname van de regio maakte weer een einde aan de rust maar het was toch vooral de Hollandse generaal Chassé die in zijn verweer tegen het Franse bevrijdingsleger de citadel in 1832 de doodsteek gaf."

Eén van de zeldzame afbeeldingen van de citadel, daterend uit 1569, waarop het standbeeld van de hertog van Alva te zien is. Afkomstig uit de privécollectie Piet Lombaerde. — © rr

Terug aan de oppervlakte

Wat nog overbleef na de doorgang van Chassé werd in de Belgische periode wel hersteld maar verdween einde 19de eeuw onder de fundamenteën van een nieuw stadsdeel: het Zuid. Daarna sprak niemand nog over de citadel. Nu het Zuid hier en daar aan vernieuwing toe is, onder andere de renovatie van het Museum voor Schone Kunsten en de heraanleg van de Gedempte Zuiderdokken, komt ze stilaan weer in herinnering.

Archeologe Karen Minsaer — © Patrick De Roo

Karen Minsaer begeleidde de opgravingsprojecten en volgt ook het onderzoek op in de Gijzelaarsstraat. "We hebben geluk want als het pand vijf meter verder had gelegen, dan zaten we in wat vroeger de gracht rond de citadel was", zegt Karen. "Nu vonden we een groot fragment van een bastionmuur. Het is ook de eerste keer dat we een mooie sequentie van de blauwe steen zien dat het waterpeil van de gracht aangeeft. Wat ons meteen opviel, was de kwaliteit van de stenen en het metselwerk. Ze verwijzen naar de Italiaanse Renaissance, met een contrasterend kleurenpalet en oog voor esthetiek. De holtes die we in de muur vonden, zijn nog een vraagteken. We denken dat het een soort kanalisatie is voor de drainage van de muren. Maar bij elke opgraving leren we iets bij over zowel de historische als de vesting-bouwkundige waarde. Dat Vincent Deckers deze ontdekking wil delen, bijvoorbeeld bij een volgende Open Monumentendag, zal de boeiende geschiedenis van de citadel ongetwijfeld weer wat dichterbij de Antwerpenaar brengen. Want daarin schuilt het DNA van onze stad."